

Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Kaotik Varlık Olarak Emegen/ler

Aynur KOÇAK*

Öz: Bu çalışmada Karaçay-Malkar Nart destanlarında karşılaşılan Emegen/ler ele alındı. Bu yaratıkları ilkel mitolojik varlıklar olarak değerlendirmek mümkündür. Emegen/ler başlangıçta kaosu temsil eden dişil unsur olarak sudan başlayarak kozmik ana figürünün yansımaları olarak yorumlanabilir. Çalışmada öncelikle kaos ve kaosun yansımaları üzerinde duruldu. Ardından kaotik unsurların Karaçay-Malkar Nart destanlarına yansımaları incelendi. Emegen/lerin destanlarda ana kahramanlarla nasıl karşı karşıya geldikleri ve bunun mitolojik algıda neleri temsil ettiğinden söz edildi. Bazen de kahramanın eşi ve annesi rolündeki Emegen'in işlevi değerlendirildi. Emegen/lerin destanlarda görülen en önemli işlevi, kahramanın yolculuğunda ona karşı güç olmasıdır. Kahraman onu yenerek başarılı olur. Bu makalede tüm yönleriyle karanlığı, kaosu temsil eden Emegen/lerin dünyası ele alındı. Böylelikle başlangıçtan beri var olan kültürel unsurların zamanla yeni bağlamlar içinde varlığını koruduğu ortaya konarak sürekliliğe vurgu yapıldı.

Anahtar Kelimeler: *Karaçay-Malkar Nart Destanları, Kaos, Kaotik Yaratık, Emegen.*

Emegen/s as a Chaotic Entity in Karachay-Malkar Nart Epics

Abstract: In this study, the Emegens encountered in Karachay-Malkar Nart epics were discussed. These creatures can be regarded as primitive mythological beings. The Emegens can be interpreted as reflections of the cosmic main figure starting from the feminine element which initially represents chaos. In the study, firstly the reflections of chaos and chaos were emphasized. Then the reflections of the chaotic elements on Karachay-Malkar Nart epics were examined. The encountering of the Emegens with the main heroes in the epics and what they represent in the mythical perception were mentioned. The most important function of the Emegens seen in epics is the strength of the hero in his journey. Hero succeeds by defeating the Emegen. In

* **Prof. Dr.**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, İstanbul/TÜRKİYE, aynurnazkocak@hotmail.com

this article, the world of Emegens, representing darkness and chaos, was dealt with in all directions. Thus, continuity was emphasized by demonstrating that the cultural elements that existed from the beginning retained their existence in the new context over time.

Keywords: *Karachay- Malkar Nart Epics, Chaos, Chaotic Creature, Emegen.*

Giriş

Yaratılış hikâyelerini konu alan mitler “evvel zaman”ı anlatarak evrenin dengeye ulaşmadan önceki halini ve sonrasını açıklar. Önceki hal, “kaos” yani evrenin cismen ayrışmamış ve karışık halde olduğu durumdur. Kaos, Yunan mitolojisinde bütün varlığın yaratıldığı sonsuz kütleyi bildirir. Başlangıç hikâyelerinin anlatıldığı mitlerde kaostan kozmosa geçişten söz edilir. Yaratılışla gökle yer ayrışır, evren oluşur. Bugünkü bilgilerimize göre ilk yazılı belgeler olarak değerlendirebilecek Mezopotamya mitolojilerinden başlayarak dünya mitolojilerinde kozmosa geçmeden önceki hal, çeşitli sembollerle ifade edilir. Genellikle kaosu temsil eden ilk unsur olarak su seçilir. Bu “ilksel sular” da karanlık ve dişil olarak algılanır. Örneğin Babil yaratılış mitosunda Tiamat, dişil kaostur (Heider, 2000: 34).

Türk boylarının yaratılış öykülerinde de kaotik ortam suyla temsil edilir. Altay yaratılış mitlerinde kaotik sularla birlikte dişil unsura “Ak-Ene” olarak vurgu yapılır. Kaosu temsil eden bu dişil unsuru kozmik ana olarak adlandırmak mümkündür. Biri yaratıcı, diğeri dağıtıcı olmak üzere ikili doğası olan kozmik ana tüm güçleri, karanlığı aydınlığı, iyiyi kötüyü içinde barındırır. Bu unsurlar evrenin zıt ve birbirini tamamlayan güçlerinin dengesidir. Kaostan kozmosa geçiş aşamasında kaos tamamen yok olup gitmez yeni yorumlarla, simgelerle kaotik unsurlarla varlıklarla devam eder.

En eski mitolojik varlıklar ‘ilk’in türemesinden ortaya çıkar. Yani kaos birtakım varlıklarla somutlaştırılır. Doğa güçlerinden ilham alınan modellerle tasavvur edilir. Bu

kaotik yaratıklar doğa yasalarına aykırıdır. Bunlar, doğa unsurlarından ilham alınarak oluşturulur. Taşlar gibi güçlü, dağlar kadar büyük, vahşi hayvanlar kadar korkunçtur bu yaratıklar. Bu varlıkların hayvani özelliklerinin yanı sıra insani yönleri de bulunur. Kaotik yaratıklar bazen kurban isteyerek, bazen ortalığı kaosa çevirerek ve korku salarak kozmosa karşı çıkar. Başta tanrılar, sonra kahramanlar veya kutsal kişiler bu yaratıklarla mücadele eder. Bunlarla mücadeleyi ancak yüce varlıklar, kutsal kişiler veya kahramanlar göze alabilir.

Genellikle dev, canavar, dev-yılan, ejderha gibi adlarla anılan bu demonik varlıklar, başlangıçta ilk dişil unsurun tüm özelliklerini yansıtırken zamanla kötülük ve karanlığın temsilcileri olurlar. Ancak farklı coğrafyalarda zıt kutupları temsil eder şekilde de görülür. Ne kadar kötü ya da çirkin olurlarsa olsunlar ilkin yansıması olduklarından genelde dişi olarak tasavvur edilirler. Bu konuya ilişkin Eliade'nin görüşleri şu şekildedir:

“Çok sayıda mit ve söylence, kahramanların yaşadığı serüvenlerde bir cin, peri ya da yarı-tanrısal kadının oynadığı role tanıklık eder: kahramanları o eğitir, geçirdikleri sınamalarda (ki çoğu zaman bunlar sırra-erme sınavlarıdır) kahramanlara o yardımcı olur, ölümsüzlük ya da uzun ömür simgelerini (sihirli otlar, mucizevi elmalar, gençlik pınarı vb.) ele geçirmenin yollarını o öğretir. ‘Kadın mitolojisi’ alanının önemli bir bölümü, sanki ölümsüzlüğü ele geçirmek veya sırra-erme sınavlarından zaferle çıkmakta kahramana yardım edenin hep bir dişi varlık olduğunu göstermek üzere oluşturulmuştur (Eliade, 2014: 116).”

İnsan zihninin ürünü olan bu yaratık ya da canavarlar “doğa yasalarına aykırı yaratıklardır (Dell, 2010:7).” Bu farklılıklar aynı zamanda onların üstün özellikleri ile de desteklendiği için, onlar, normal-üstü varlıklar olarak değerlendirilirler ki bu yönleri onları tanrısallıkla ilişkilendirir. Bunun başlıca

sebebi dünyanın kaos-kozmos, düzen-düzensizlik arasında sürekli gidip gelişidir. Tanrılar, kozmos ile ilişkilendirilirken kaosu temsil edenler canavarlaştırılır ve dolayısıyla tanrılarla yaratıklar eş-zıtlar olarak var olur (Dell, 2010: 12). Dünya insan için iyiyle kötü, ölümle yaşam arasındaki sürekli mücadelenin yeri olduğuna göre “Tanrılarla canavarlar zorunlu yol arkadaşları” (Dell, 2010: 12) sayılırlar.

İnsanlığın düalist anlayışı bu olağanüstü varlıklar için de geçerlidir. Bu güç figürleri sadece mücadele edilen yaratıklar değil, aynı zamanda güçlerinden destek alınan figürlerdir. Mitolojik açıdan iyilerin yani kahramanın mekânı yeryüzü ve kaotik varlıkların mekânı gökyüzü ve yeraltıdır. Kahramanın düşmanımla mücadelesi sonucunda onun düzenini yerle bir etmesi gerekir. Bunun için de mücadele doğaüstü varlığın mekânında gerçekleşir. Mit kahramanlarının olağanüstü varlıklarla mücadeleleri veya kahramanlara olağanüstü varlıkların yardımları destan, efsane ve menkıbelerde dikkat çeker. Kutsal kimlikli bir kişinin olağanüstü varlıklarla mücadelesi onun kerameti olarak gösterilir.

Türk edebiyatının en önemli örneklerinden *Oğuz Kağan Destanı* ile *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de alpların bu olağanüstü varlıklarla mücadelelerine yer verilir. *Oğuz Kağan*'ın halka musallat olan canavarı yok edişi bir ormanda gerçekleşir. Bu orman kaotik bir mekândır. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde *Basat*'ın *Tepegöz*'le mücadelesi de bu mücadele örneklerindedir. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde zaman içinde bu olağanüstü güç figürlerinin yeni boyutlar kazandığı da görülür. Örneğin başka bir hikâyede kaotik varlığın yerini “Azrail” alırken bir diğer hikâyede kaotik unsur “boğa” olarak karşımıza çıkar. Hikâyelerdeki mücadelede olağanüstü varlıklar zamanla değişime uğrayarak figürler değişir. Kaotik varlıkları kâfirlerin temsil ettiği görülür. Yani “öteki/ler” hep kaosu temsil eder.

Yeryüzündeki her kültürün kendine özgü olağanüstü yaratıkları vardır ve bunların garip alışkanlıkları, beslenme biçimleri hayal güçlerini coşturan bir tablo yaratır. Türk dünyasında Celmoğuz, Yalmavuz, Emegey, Alması, gibi çeşitli kaotik yaratıklara rastlanır. Örneğin Türk anlatılarındaki “Celbegen” bunlardan biridir. Celbegen’in en belirgin özelliği yedi başlı olması ve insan eti yemesidir. Celbegen yeraltına ait bir dev olarak tanımlanır (Türker, 2012: 82-83). Bayat, bu yaratığı “Yer Ananın demonikleşmiş şekli” (Bayat: 2007) olarak değerlendirir. *İnayet*’e göre “bu tipin bilinen kötü karakterinin yanı sıra tanrısal yönü de söz konusudur. Onun öncel olan tanrısal yönü, insan düşüncesinin sonraki gelişim sürecinde değişmiştir (İnayet, 2010: 69).”

Dell, garip yaratıkları konu edindiği kitabındaki yaratıklara ilişkin görüşlerini şöyle dile getirirken ilginç noktalara da dikkat çeker:

“Kahramanlar bu yaratıkları yok edip olağan düzeni getirdiyse de artık çok geç: Bu olağanüstü yaratıklar hayal gücümüzü tutsak almış bir kere! (...) Picasso’nun yarı-insan canavarlarından Jorge Luis Borges’in ‘Düşsel Zooloji Elkitabı’na kadar insanların bunlara dönük ilgisi hiç eksilmeden sürüyor gibi. Çarpıcı biçimde genişleyen kriptozooloji alanı (varlığı ve yokluğu tartışmalı yaratıkların incelenmesi) hepsini kapsıyor.”

1. Karaçay Malkar Nart Destanları

Karaçay-Malkar halkı, bir Kafkas Türk halkıdır. Kıpçak Türkçesiyle konuşurlar ve Kafkasya’nın en yüksek dağlık bölgelerinde yaşarlar. Karaçay-Malkar anlatı geleneği içinde Nart destanları ayrı bir kol oluşturur. Çünkü Nart destanları sadece Karaçay-Malkar halkına özgü değildir. Kökende bir Türk destanı olduğu fikri kuvvetli de olsa diğer birçok Kafkas halkında Nart destanları ortaktır. Bu destanlar hem birçok benzerlik taşır hem de bulunduğu millete göre kültür

farklılıkları gösterir (Tavkul, 2004). Karaçay-Malkar Nart destanları çok zengin mitolojik unsurlar barındırır. Temel olarak Türk mitolojisinden beslendiği gibi Orta Asya'dan gelinceye kadar göç yolları üzerinde destanlara birçok mitolojik motif eklenerek¹ Kafkasya-Balkanlar coğrafyasında komşu mitolojilerle etkileşimi sonucu bugünkü halini alır².

Karaçay-Malkar Nart destanları Tanrılarla insanlar arasındaki iletişim bağının kopmadığı “büyülü bir zaman”da geçer. Nart destanları Tanrılarla -tinlerle, nemelerle, ruhlarla, tözlerle- ve canavarlarla insanların birbirinden ayrılmadığı, yani kutsal zamandan kopmamış bir dünyanın anlatılarıdır. Nartların ilk ataları olarak kabul gören kahramanlar ve demonik yaratıklar, idealize edilmiş bir zaman diliminde yaşarlar. Anlatılarda görülen yaratıkların çoğu Şamanist terminolojiden ve genel olarak Türk mitolojisinden aşına olunan varlıklardır. Örneğin bu incelemede ele alınacak destanlarda ana çatışma unsurunu oluşturan “Emegen” de bu yaratıklardan biridir.

2. Kaotik Varlık Emegen/ler

Karaçay-Malkar Nart destanlarında halkın huzur ve güvenliği için kahramanların kutsal silahlarıyla “Emegen” denen yaratıklarla mücadele etmek zorunda olduğuna tanık oluruz. Nartlar sürekli bu yaratıklarla mücadele ederler. Ancak bu varlıklardan sadece kötülük gelmez. Bunların ikili doğası gereği iyilik yaptıkları da görülür. Türk Dünyasında da bu yaratıkların varlığı dikkat çeker. Özellikle Altay-Sagan bölgesinde, uzak Sibiry'a'da yaşayan Türk şamanlarının Emeget/Emegen adlı koruyucu ruhları vardır (Dilek, 2014: 74-75). Tuvalıların ‘Emegelçi’ (nine) dedikleri ev ruhuna

¹ Nart destanlarının kökeni tartışması makale kapsamının dışındadır. Bu çalışmada Ufuk Tavkul'un “Karaçay- Malkar Destanları” (2014) adlı eserindeki destanlar esas alınmıştır.

² Karaçay-Malkar destanlarının çeşitli mitolojilerle alakası konusunda örnek olarak aşağıdaki kaynaklara bakılabilir: Adilhan Adiloğlu, “Kafkas Nart destanlarında Sümer ve Saka İzleri”, *Bilge Dergisi*, s.31 (2001): 29 (makalede kahraman isimlerinin etimolojileri üzerinden Yunan, Hazar, Sümer, Saka mitolojileriyle destanların ilişkisi tartışılmıştır.); Ufuk Tavkul, “Karaçay-Malkar Nart Destan Kahramanlarından Demirci Debet”, *Kırım Dergisi*, s.33(2000), s.25 (makalede Debet'in Davut peygamberle ilişkisi de incelenmiştir).

rastlanır. Altay Türklerinde Emegen karşılığı “yaşlı kadın”dır (Dilek, 2014: 72). Buna, “Emegelçi-Zaya-çi (yaratıcı nine)” de derler. “Emegen”, Abdülkadir İnan’ın verdiği bilgiye göre Altaylardaki “töz” kavramının Yakutlardaki karşılığıdır (İnan, 1968: 268-273). Radloff da ölen şamanın ruhunun “emegen” ya da “emeget” olarak geçtiğini bildirir (Radloff, 2012: 133).

Karaçay-Malkar Nart destanlarındaki Emegenler, karakter özellikleriyle genellikle kötülerdir. İkel bir hayat sürerler. Suları kirletirler. Kutsala karşı gelirler. Kirli ve temizi ayırt etmeden yerler. Hastalık bulaştırır, öldürüp yerler. Haraç kesip köyleri yağmalarlar. Çok güçlüdürler. Bir Nart’ın -ki Nartların çoğu tanrıların çocuğudur- yaklaşık on katı gücündedirler. Emegen’in görüntüsü ve karakteri uyum içerisindedir. Çirkin olduğu kadar kötücüdür. Ancak boyutlarının büyük olmasına ve çok güçlü olmalarına rağmen kahramanların onları yenmesine engel olamazlar. Medeniyet bilmezler. İnsan eti yerler. Bu varlıklar yaşanılan düzene ait değil, düzen-öncesi zamana ait yaratıklardır, yani kaosun devamıdır.

Destanlarda Emegenleri yenme görevi Karaçay-Malkar halkının ataları olarak kabul ettikleri Nartlara aittir. Nartlar bunlarla nasıl mücadele ederler? Bu yaratıkların Nartlarla ilişkileri hep düşmanca mıdır? Bunlar hangi özellikleriyle kaosun sürekliliğinin göstergesi durumundadırlar? Bu sorulara cevap aramak gerekmektedir.

Emegen, görünmeyen dünyaya ait bir varlık olarak tasarlandığı için çoğu zaman belirgin bir şekilden söz edilmez. Ancak işlevinden ve kimliğinden dolayı belirgin olan bazı unsurları çıkarmak mümkündür. Emegen, bir yaratık olduğu için doğal olarak normal-dışıdır. Emegen, temel özellikleriyle insana benzer. Dik durur, iki kolu iki bacağı vardır, insanlarla aynı dili konuşur, insanlar gibi düşünür. Alnında tek gözü bulunur. Tavkul, Nart destanlarında Emegenlerin görüntüleri hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Emegenlerin bazıları beş-altı kuyruklu, yılan gibi uzun ve kalın gövdeli, üst tarafları insana benzer, derileri parlak ve kaygan yaratıklardır. İki, üç, dört, beş başlı olanları vardır. Bazılarının başları katır gibi, gözleri, ağızları ve dilleri yılan gibidir.

İkinci tür emegenler dev yapılı, pis bir koku yayan, gözleri ve ağızları kurbağaya benzer, iki ayakları üzerinde insan gibi yürüyen, kızıl tüylü, derileri pürüzlü ve yarıklar içinde, ormanlarda, bataklıklarda ve mağaralarda yaşayan yaratıklardır.

Emegenlerin üçüncü türüsü ise altı-yedi parmaklı, tırnakları porsuk tırnağı gibi sivri ve keskin, ayı pençesine benzer ayakları olan, iki ayakları üzerinde yürüyen, iri başlı, burunsuz, tek gözlü yaratıklardır. Alınlarının ortasındaki tek gözleri gece çoban yıldızı gibi parlar, gündüzleri ise kıpkırmızı ve çapaklar içindedir. Ağızları kulaklarına kadar geniştir, kazma gibi üst dişleri alt dudaklarından, alt dişleri üst dudaklarından çıkar. Emegenler akılsız yaratıklar olmalarına rağmen Nartlardan on kere daha güçlüdürler. Ancak soğuğa dayanıksız oldukları için kış geldiğinde yer altında ve mağaralarda yaşarlar (Tavkul, 2004: 72).”

Tavkul’un bahsettiği üçüncü kategori, hem Nart destanları hem de genel anlatılar tarihinde çok daha baskındır. Cinsiyet konusunda ise Emegen’in Nart destanları ile genel Türk anlatılarındaki kimliği arasında bir farklılık bulunur. Araştırmacılar, Emegen’in cinsiyetini dişi olarak değerlendirerek “Yer Ana” kompleksinden çıkararak bağımsızlaşan bir varlık olarak görürler. Ancak Nart destanlarında kahramanların mücadele ettikleri Emegenlerin büyük çoğunluğu dişi olmakla beraber erkek Emegenler de mevcuttur. Çünkü Nart destanlarında bunların aile kurduklarına şahit olunur. Kahramanın düşmanı olarak karşısına çıkan Emegen, aksi söylenmedikçe akılda eril bir izlenim bırakır. Çünkü o an için ön planda olan fiziksel kuvvetidir.

Dişi Emegenler genellikle özel olarak kahramanın karşısına çıkan, yani kahramanın teke tek konuşabildiği, bir kişiliğe ve gizli ya da açık bir amaca sahip düşmanlardır. Erkek Emegenler ise genellikle toplu halde, savaş, çatışma gibi durumlarda görülürler. Emegenlerin erilliği, kahramanın çok zor bir işi zekâsıyla gücünü birleştirerek becerdiğinin göstergesidir. Emegenler sıradan silahlarla yenilmezler. Onları öldürebilmek için özel, kutsal araçlara ihtiyaç vardır. Tanrıların lütfuyla Nartlara Emegenleri yenebilecek araçlar verilmiştir. Bu şekilde Nartların yiğitlik göstererek kahraman olmalarına olanak tanır. Emegenler, Nart medeniyetinin büyümesine ve gelişmesine varlıklarıyla engel olurlar. Ancak aynı zamanda kahramanların eşi, annesi ve erginleticisi gibi işlevleri vardır.

2.1. Satanay- Emegen

Karaçay-Malkar destanlarının önemli kahramanlarından biri olan Satanay Biyçe, Ay ve Güneş'in kızıdır. Satanay'ın Ay ve Güneş'in kızı olması onun Tanrıların ve özellikle göğün kutunu içinde taşıdığı, Ay ve Güneş'in göğü aydınlattığı gibi yeryüzünü aydınlatması için gönderilmiştir. Satanay, Kara Ormanda yolculuk ederken karşısına dev bir Emegen çıkar. Yedi yüz yıldır o ormanda uyuyan dev, Satanay'ı görür görmez onu yemeye karar verir. Tam bu anda yüzü kapalı olan Satanay yüzünü açarak Emegen'e bakar. Onun yüzünün ışıltısından Emegen'in tek gözü kamaşır ve göremez olur. Eline geçen her şeyi oradan oraya fırlatıp atarken kayalardan aşağı yuvarlanır ve paramparça olur. Burada, Satanay aydınlığı ve düzeni temsil ederken Dev Emegen de kaosu ve karanlığı temsil eder. Emegen'in ölümüyle Nartlara düzen gelir. Daha sonra başından çeşitli maceralar geçen Satanay, Nartların manevi annesi ve akıl hocası olur. Burada Dev Emegen'in kaosu temsil ettiği açıkça görülür.

2.2. Debet- Emegen

Destanların bir diğer önemli kahramanı Debet'tir. Debet, kozmik tezatları bünyesinde barındıran ve dengede tutan bir Tanrı oğludur. Debet, Gök Tanrının ve Yer Tanrıçasının çocuğudur. Dolayısıyla onun çocukları da içlerinde tanrı kutu taşıyan özel kahramanlardır. Debet'in kemikleri ve sinirleri demirden, "*Canı kanı ateşten meydana gelmiş*"tir. Tanrılar ona suyun, taşların, ateşin dilini öğretmiş ve Nartlara yardım etmek için Debet'i göndermiştir. Debet Gök Tanrının gönderdiği taşların içinden demiri bulup onlardan silahlar yaparak Nartlara verir. Artık Nartlar Emegenlere karşı savunmasız değildir. Savaşır ve kendilerini korurlar. Debet ise görevi tamamlanana kadar, yani bütün Nartlar silahlanana kadar zor ulaşılan bir dağdaki mağarada demircilik yapar ve görevi tamamlanınca göğe çıkarak demirciliğe gökyüzünde devam eder (Tavkul, 2004: 14-23).

Debet, mağaralarından yeri göğü sallayarak çıkan on sekiz Emegen kızla küçükten büyüğe doğru on sekiz oğlunu evlendirir. Debet'in çocukları Debet'in kendisi gibi, tanrısallığı, ışığı, iyiliği ve kusursuzluğu temsil eder. Mitolojilerde evlilik de kozmik zıtlıkların birleşmesini sembolize eder. Genel olarak mitolojide evliliği tanımlayan kelime daha çok "kutsal birleşme"dir. Yani kutsal Gök'le kutsal Yer'in evliliği. Mitolojilerde anlatılan her evlilik "hieros gamos"un taklitleridir. Kozmos da aynı güçlerdeki zıtlıklardan oluşur. Dengenin kurulabilmesi, yaşamın oluşabilmesi için tanrısal aydınlık ile tanrısal karanlık önce birbirinin içinden ayrışmalı ve yeni bir doğum için birleşmelidir. Bunu taklit etmek üzere de kutsal birleşmeler gerçekleşmelidir. Yani bir nevi evlilik kurulmalıdır (Koçak, 2016: 47). Bu durumda Emegen dişiler, dünyanın karanlık tarafını, kaosu, kötülüğü temsil ederek Debet'in oğullarıyla evlenir. Yer ve su unsuru kadınla özdeşleştirilmiş ve evrensel dişi unsuru Emegenlerle somutlaşmıştır.

2.3. Alavgan-Emegen

Debet'in varisi olan en büyük oğlu Alavgan'la ilgili destanda yer alan dişi dev Emegen dikkat çeker. Alavgan, eş arama yolculuğu esnasında yolda dev bir dişi Emegen görür. Kadının göğüsleri omuzlarından arkaya sarkmaktadır. Arkası dönük, elinde ağaç iriliğinde bir iğne ile yerin yarığını yamamaktadır. Alavgan arkadan gizlice yaklaşarak onun sütünü emer ve “anne, anne” diye seslenir. Böylece Emegen kadın Alavgan'ın annesi oluverir.

Abartılı göğüsler, yerin yani toprağın yarıklarını yamama eylemi Yer Ana figürünü hatırlatır. Emegen, yeri yamayarak yeraltı ile yeryüzünün geçişini kontrol ederek ikisi arasında yaşayan ruhların geçişini engeller³. Kırgız anlatılarında da Celmogus adlı yaratık Emegen gibi yerin yarıklarını yamarken tasvir edilir. Yıldız, bir çalışmada bu yarattığı “*aslında birçok Türk boyunun mitolojisinde anaerki dönemin izini taşıyan ve birçoğunda tek gözlü veya kör olarak tasvir edilen bir dev*” (Yıldız, 2010: 45-46) olarak değerlendirir⁴.

Alavgan'ın manevi anne olarak seçtiği Emegen kadının kötücül bir varlık olmaktan çok, tehlikeli bir “kozmetik ana” olduğu söylenebilir. Kahramanın evlenmeden önce mutlaka evlenmeye hak kazandıracak bir erginlenmeden geçmesi gerekir. Güçlü bir kaynaktan kut elde eden Alavgan bu Emegen'in tek kızıyla evlenir (Tavkul, 2004: 44-46). Alavgan'ın eşi olan bu Emegen kadın ayda iki erkek çocuk doğurur, ancak çocuklarını doğar doğmaz yer. Tanrısal varlığın -ya da tanrının- çocuklarını yutması kaotik tanrının iktidarı elinde tutma çabasını yansıtır. En bilindik örneği Yunan

³ “Şamanizm evrenin, gök ve yeryüzü olarak iki ya da gök, yeryüzü ve yeraltı olarak üç bölüm olarak tasarlanan *vizyonunu* içerir; üst üste gelen bu bölümler gerektiğinde birinden diğerine geçişi sağlayan kozmik bir eksenle bağlanır; ayrıca kolaylık olsun diye kendilerine tinler ismi verilen görünmez, fakat *hayvanbiçimli olan, her iki evrensel bölümde ve onları ayıran bölgelerde her zaman hazır ve nazır olan, kalabalık bir grubun varlığını da kapsar* (Roux 2011: 64).”

⁴ Tüm bu ilişkilere karşın emegen denen yaratığın bu yaratıkların hepsiyle ilişkisi olduğu şüphe götürmez olsa da aynı yaratık olduğunu söylemek için daha fazla kanıt gerekmektedir. Çünkü halihazırda Karaçay-Malkar Nart destanlarında “emegen”e de “celmazuv” a da ayrı ayrı rastlanır.

mitolojisinde Kronos ile Zeus'un kavgasıdır. Ancak burada baba-oğul çatışması değil, anne-oğul çatışmasıdır. Dişi ile eril arasındaki taht mücadelesi bizi anaerkillikten ataerkilliğe geçiş motifine götürür. Diğer taraftan dişinin kendi çocuklarını yemesi sürekli yaratılıp yok olduğu düşünülen evrenin bir metaforudur⁵.

Kaosu temsil eden dişi, kozmosun kurulacağı zaman geldiğinde bir canavar olarak hayal edilir. O artık Babil mitolojisindeki, oğullarına savaş açmış canavar su tanrısı Tiamat gibidir. Kutsal dişinin kozmos için kendini feda etmesi, ya da kozmos için gerekli kurban olmaya razı olması olarak değerlendirilir. İsteyerek ya da istemeyerek ana tanrıçalar yerini eril tanrılara bırakır (Campbell, 2013: 59-60).

2.4. Sosurka-Emegen

Karaçay-Malkar Nart destanlarında ateşin sahibi Emegenlerdir ve ateş bir kahramanlık sonucu elde edilir. Bir granit kayadan doğan Yer Ana'nın çocuğu Sosurka, Nartların ateşi bitince Emegenler ülkesinde ateş aramaya çıkar ve uyuyan bir Emegen'in evinde bulur. Onun gücüne karşı aklını kullanarak Emegen'in başını keserek öldürür, ateşi alır ve Nart köyüne getirir⁶. Ateş, genelde yeraltına ait bir tabiat unsuru olarak kabul edilir ve geleneksel olarak ejderha ile birleştirilir. Asya'da canavar, ateşi yıldırım şeklinde el altında bulundurur. İlkel yaratıklar gözlerinden alevler ve ağzından kor halinde kayalar fışkıran çok başlı olarak tasvir edilir. Altaylarda ateş Erlikle ilişkilendirilir ve korkunç tasvirlerin odağı olur. Ateşin iki kutuplu yapısı kaosla benzerlik gösterir. Benzer

⁵ Hint mitolojisinde bu motif çok daha net görünür: "*Ramakrişna sessiz bir öğleden sonra Ganj'dan güzel bir kadının çıkıp onun meditasyon yaptığı kuytuca geldiğini gördü. Bir çocuk doğurmak üzere olduğunu anladı. Bir anda bebek doğdu ve kadın onu nazikçe emzirdi. Birden, her nasılsa korkunç bir görünüme büründü, çocuğu şimdi çirkin olan ağızına aldı, parçaladı, çiğnedi. Yuttuktan sonra Ganj'a geri döndü ve ortadan kayboldu* (Campbell, 2013:133)."

⁶ Hacılanı Tanzila, Hapçalanı Tatyana, Gelelanı Arivuka, *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Karaçay Malkar Edebiyatı*, C.22, (Kültür Bakanlığı e-kitap) <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12413,nartefsaneleriilehikayeleripdf.pdf?0> [25.06.2018].

özellikler Emegenlerde de görülür. Ateşin sahibi olmaları da bu bağlamda dikkat çekicidir.

Sonuç

İnsanlığın tarihi serüveni, aynı zamanda onun manevi dünyasının, düşünce yapısının oluşum sürecidir. Böyle uzun bir süreçte insanların düşünce dünyalarında sürekli gelişim ve değişim gerçekleşir. Bilgisi, görgüsü arttıkça iyi düşündüğü şeyler kötü, kötü düşündükleri de iyi olmaya başlayabilir. Zamanla ataerkil dönemde oluşmaya başlayan inanç sistemi anaerkil döneme ait unsurları dışlamış veya kötü olarak değerlendirmiştir. Bu dönüşüm sürecinde başlangıçta dışıl olarak algılanan kaos ve kaotik unsurlar tersine bir şekilde gelişme seyri göstermiştir. Böylelikle başlangıçtan beri var olan kültürel unsurların zamanla yeni bağlamlar içinde varlığını koruduğunu söylemek mümkündür.

Karaçay-Malkar Nart destanlarında da kaosun sürekliliğini çeşitli varlıklar aracılığıyla koruduğu görülür. Bu varlıkların başında da Emegenler gelir. Emegenler öne çıkarılmak istenen kahramanların yolculuğunda önemli rol oynar. Onların özellikle erginlenmeleri bu varlıklar sayesinde gerçekleşir. Böylelikle kahramanlar ön plana çıkar. Kahramanların Emegen/lerle mücadeleleri sonucu kozmos ortaya çıkar.

Kaynaklar

- Bayat, Fuzuli.(2007). *Türk Mitolojik Sistemi*, C.2, İstanbul: Ötüken Kitabevi.
- Campbell, Joseph.(2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev: Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Yaşar.(2013). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dell, Christopher.(2010). *Canavarlar-Garip Yaratıklar Kitabı*, çev: Nurettin Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayınları.
- Dilek, İbrahim.(2014). *Resimli Türk Mitoloji Sözlüğü-Altay/Yakut*, Ankara: Grafiker Yayınları.

- Eliade, Mircea.(2014). *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.
- Heidel, Alexandre.(2000). *Babil Yarattılış Destanı Enuma Eliş*, çev: İsmet Birkan, İstanbul: Ayraç Yayınları.
- İnan, Abdülkadir.(1968). “Ongon ve Tös Kelimeleri Hakkında,” *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: TTK Yayınları.
- İnayet, Alimcan.(2010). *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi Yalnavuz Celmoğuz*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Koçak, Aynur.(2016). *Mitlerle Varoluş Yolculuğu*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Radloff, Wilhelm.(2012). *Türklük ve Şamanlık*, İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Tanzila, Hacılanı, Hapçalanı Tatyana, Gelelanı Arivuka, “Karaçay Malkar Edebiyatı”. *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, C.22, (Kültür Bakanlığı e-kitap) http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/12413_nartefsaneleriilehikayeleripdf.pdf?0 [25.06.2018].
- Tavkul, Ufuk.(2004). *Karaçay-Malkar Destanları*, Ankara: TDK Yayınları.
- Türker, Ferah.(2012). “Altay Türklerinin Anlatılarında Mitik Bir Varlık Celbegen,” *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 94, s.81-90.
- Yıldız, Naciye.(2010). “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler,” *Millî Folklor*, Yıl 22, Sayı 87, s.41-50.